

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

DOI 10.31558/2519-2949.2023.2.1

УДК 327.83

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2825-3563>

Коч С. В., Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

**НАЦІОНАЛЬНІ РУХИ ПОСТМОДЕРНОЇ ДОБИ
(проект позатериторіального самовизначення народу рома)**

Трансформація світової політичної системи в умовах постмодерну, яка передусім проявляється в процесі поліморфізації акторів соціально-політичної взаємодії, обумовлює необхідність створення нового фільтру для опису практик політичної участі, представництва та самовизначення. Зміни також відбуваються в змістовному наповненні та концептуальному осмисленні ключових понять політичного буття: «нації» та «держави».

В статті зазначається що сучасний політичний процес не абсолютизує зв'язок між державою та нацією, та їх територіальність. Обидва феномена отримали концептуальну свободу та продемонстрували автономний розвиток в вигляді: недержавних націй; держав, які переосмислюють свою програму національного розвитку; націй, які «виросли» за межі територій своїх держав; держав які не контролюють свої території; дислокальних націй діаспорального (мережевого) типу та інше.

Умовою перегляду концептуального наповнення поняття «нації» та формування нового формату міжнародної системи є визнання активної ролі дисперсних етнокультурних систем та локальних соціальних структур меншин. На регіональному, національному та глобальному рівнях з'явилося багато паралельних місць управління та форм представництва які надають можливість таким групам розбудовувати соціально-політичні системи представницького типу, що є альтернативними до функцій територіальної держави.

Серед дисперсних, заснованих на етнічній ідентичності груп, які прагнуть політичного визнання та представництва, але при цьому не вимагають територіального самовизначення – є рома. Незвичний характер претензій рома на статус нетериторіальної нації став можливим в умовах трансформації територіально-політичного простору ЄС, де процес просторового розвитку відбувається в напрямку обмеження політичного значення національних модерних систем та розширення повноважень локальних просторів та груп.

В статті показаний процес громадської емансипації рома в умовах триваючої інтеграції країн Європи, що дозволило використовувати переваги простору ЄС для формування адміністративного, політичного, соціального та фінансового управління рома. Цей процес демонструє перетворення транскордонної національної меншини на національну систему мережевого типу, яка має належне представництво в ООН та ЄС

Ключові слова: політичний простір, просторовий розвиток ЄС, локальні групи, ромська етнічна меншина, ромський націоналізм, транскордонна нація, Міжнародний комітет рома, етнічний лобізм

Сучасний політичний простір, як простір системної взаємодії між політичними акторами постійно трансформується за рахунок зміни ключових суб'єктів, їх функціональних характеристик, ієрархій та форматів комунікації, які забезпечують узгодження системних та статусних ролей. Алгоритм функціонування системи політичних відносин, який був закладений Вестфальським міжнародним порядком, забезпечив суверенній національній державі статус ключового фундаментального гравця. Змістовне злиття, автономних за природою, понять «нація» та «держава» було представлено умовою внутрішньої консолідації державної нації, забезпечення політичної лояльності до влади.

В сучасному суспільстві ідея національної держави переживає радикальні зміни: 1) політичні компроміси, інтеграційні проекти та транскордонні системи призводять до зростання символічної ролі державних кордонів порівняно із захисною та бар'єрною функцією; 2) постійний рух політичних кордонів в прикордонних просторах створює сталі умови щодо формування «діаспор катаклізми» – уламків народів які опинившись в межах «інших» національних систем, створюють простори з гібридними ідентичностями та подвійною політичною лояльністю; 3) запроваджений в межах міжнародного права концепт «права нації на самовизначення», закріпив ідею функціонування нації поза державою, демонструючи наявність принципової межі між цими поняттями; 4) глобальне зростання мобільності людей змінило і ключовий наратив щодо природи громадянства, як ключового зв'язку між народом та державою, натомість актуалізується концепт «ефективного громадянства», який дозволяє закріпити його функціональне, конструктивістське пояснення в умовах соціально-політичних систем, які мають спільну систему взаємодіючих просторів; 5) феномен діаспор різної природи (від класичних багатопоколінних до новітніх – міграційних) демонструє здатність соціально-культурної системи мережевого типу не тільки акумулювати символічний ресурс, виступати лобістом «своїх» держав та етнічних груп в політичних та економічних питаннях, але виступає в якості простору функціонування національної системи, яка «виростає» за межі держави.

Важливою умовою перегляду концептуального наповнення поняття «нації» та формування нового формату міжнародної системи є визнання активної ролі дисперсних етнокультурних систем, локальних соціальних структур, традиційних історичних та новітніх діаспор, муніципалітетів та меншин. Активізація їх ролі в забезпеченні функціонального розвитку політичних систем, в політичних практиках на рівні держав та міжнародних систем обумовлює важливість дослідження таких рівнів політичного процесу, які виходять за межі центр-периферійних відносин. Отже, сучасна логіка реорганізації політичного простору демонструє не тільки зміну складу та форми системи за рахунок політичної активності локальних акторів, що утворюють альтернативний простір мережевих відносин але і саму природу політичного простору, який набув інструментальних характеристик та постав в форматі ситуативно-конструйованої системи мультимодального типу.

Організація національно-політичного простору має тривалу історію дослідження, але все ще залишається актуальною за умов зростаючої конкуренції нації та держави в умовах постмодерну. Тому актуальним напрямком політологічної аналізу залишаються питання взаємозв'язку нації із діючими системами політичної організації, а саме сучасні форми розвитку національних доктрин та стратегій політичного представництва народів, які не пов'язані із державою та її інститутами.

За твердженням А. Паасі, політичні кордони держав перетворилися в оспорюванні, багатошарові набори соціальних практик, інститутів, символів і політичних об'єктів, їх політичний, правовий, соціальний, моральний і психологічний слід коливається в часі і в просторі, віддзеркалюючи ідеологію і владу [17]. Це проявляється в історико-політичних дискусіях стосовно історичного права на простори між національними державами, які були частинами імперій та між актуальними мережевими гравцями транснаціональної природи які, наприклад, мають свої органи управління та представництво в Брюсселі як народ Рома.

Сучасний політичний простір демонструє активну взаємодію між класичними модерними територіально-політичними системами, транскордонними мережевими гравцями та локальними групами з гібридними формами ідентичності. В роботах Метью Хорсмана та Ендрю Маршала аналізується природа суверенітету та його інтерпретації в умовах транснаціональних інтегрованих систем [9], в монографіях Хендрика Спруйта [23] і Філіппа Шміттєра представлені нові політичні актори як конкуренти суверенної держави на політичній арені [21]. Новаторськими виглядають наукові роздуми з приводу можливості створення держави без території, за рахунок розвитку транснаціональної інституціональної системи управління, права та фінансів представлено в роботах Філіпа Шміттєра [22] та Шона Назералі [15]. Шон Назералі ставить питання про необхідність розділення двох понять «нації без держави» та «держави без території». На його думку ідея «нації без держави» добре вписується в довгострокові пропозиції відносно нового засобу організації міжнародної системи, в той час як концепція «держави без території» можливо може бути корисною для короткострокової перехідної фази на цьому шляху.

Метою даної статті є висвітлення процесу формування нового фільтру для опису світової політичної системи та практики формування сучасного формату буття нації в умовах переходу від Модерну до Постмодерну. В якості об'єкту аналізу виступає народ рома, який маючи розгалужену

систему соціально-культурних споріднених груп в межах великої кількості держав, демонструє бажання отримати статус суб'єкту політичної світової системи.

Питання постає в тому, як претензії рома на визнання можуть бути розташовані в рамках існуючої системи політичних відносин. Інтенсивні дискусії щодо місця 12 млн. народу рома в системі соціально-культурного та політичного простору точаться переважно навколо питань дискримінації, культурної дистанції, інтеграції та представництва. З часту останнього розширення ЄС пошук відповідей відбувається за участю більшості урядів держав Європи та міжнародних організацій.

До середини ХХ століття спроби створити представницькі інститути рома або політичні рухи етнонаціонального спрямування були відомі тільки в країнах Східної Європи де мешкала більша частина ромських громад. Нестача формальних соціально-політичного капіталу групи стала на заваді їх участі в існуючих бюрократичних структурах. Ситуація змінилась після поступового розширення ЄС на схід. Процес мультиплікації політичного простору Європи в умовах формування значної варіативності локальних соціально-політичних акторів вплинув на процес переосмислення статусу та положення окремих локальних груп, які отримали можливість формувати наднаціональні мережеві соціальні системи. Так, великі транснаціональні соціокультурні діаспоральні системи у своєму розпорядженні акумулювали значні ресурси (соціальні, фінансові, політичні), що дозволило вести мову про утворення дисперсних етнополітичних систем, як альтернативної форми національної держави. Цю думку, ще в 1991 році озвучив американський політолог Дональд Горовіц [8].

На початку 60-70 х років ХХ ст. в Західній Європі формується ромська еліта, яка розпочала публічно репрезентувати проблеми рома, створюючи інформаційну та соціальну основу для лобювання інтересів групи в політичному просторі ЄС [10]. Неодноразово підкреслювалось, що цей процес мав два напрямки примордіальний (накопичення соціально-політичного капіталу ромськими групами та пошук механізмів представництва власних інтересів) та конструктивістський (використанні «професійними рома» етнокультурного ресурсу групи для створення лобістських структур та інститутів представництва). В обох випадках так звана «*Gypsy industry*» стала невідемним елементом соціально-політичного діалогу в процесах розбудови простору Європейського Союзу

Як і більшість дисперсних етнокультурних груп, вони акцентують увагу на відмінностях, які надають право організувати життя за власними законами, а не за законом «країни перебування». І хоча створювати держави вони не збираються, але організація автономних громад зі своїм судочинством, релігійним правом стає актуальним завданням. Цьому процесу сприяють структури наднаціонального рівня, які набувають якостей посередників в суспільно-політичній комунікації між державою та діаспорами.

З 1959 по 1965 роки у Франції діяла Світова циганська спільнота (СМГ), діяльність якої поступово розширювалась на країни Європи. В 1965 році на її базі утворюється Міжнародний циганський комітет (ІГК) який орієнтується на централізацію дисперсних осередків та створення соціально-політичної мережі на основі ромських громад. Відбуваються усвідомлення потреби створення постійно-діючих соціальних інститутів, здатних закріпити та реалізувати соціально-політичний капітал групи. Після 1971 року Комітет отримав нову назву Міжнародний комітет ромів (ІРК) з якою і став членом Ради Європи.

Суттєвий вплив на процес накопичення соціально-політичних ресурсів здійснюють Світові Конгреси ромів, які розпочались в 1971 році. Вже на першому Конгресі, де прийняли участь представники ромських громад з 14 країн, [11 ,с. 107-108] була презентована *ідея нації дислокального характеру* – «наша держава всюди, де є рома, тому що Романестан в наших серцях» [12,с.257]. Для використання в політичному середовищі була прийнята загальна назва – «роми», яка замінила існуючі десятки локальних назв споріднених субетнічних груп циганського походження, та забезпечила умову визнання групи в якості народу, який може мати претензії на самовизначення. З'явилась національна символіка (гімн та флаг). Було прийнято рішення про необхідність створення мережі політичних організацій рома в Європі та за її межами, які би мали можливість лобювати інтереси групи [11]. Все це стало початком реалізації ідеї транскордонної етнічної нації Ромів. Позиціонуючи себе з цього часу, як соціальну цілісність, що має спільну культурну основу та інтерес, ромська національна еліта розпочала формування міжнародної адміністрації, яка би мала можливість вирішувати соціальні та економічні завдання. Особливістю даної етнокультурної групи стало те, що формування національної ідентичності не пов'язувалось із територіальними амбіціями.

В 1978 році Міжнародний комітет ромів (IRC) отримав назву «Міжнародний Ромський Союз» (IRU) на другому Всесвітньому Конгресі ромів, який був організований при підтримці євангелічної церкви в Женеві. Ключовим питанням стало офіційне визнання Індії «материнською країною» рома, що закріплювало витоки спільного націогенезу. За результатами Конгресу був наданий старт роботи в напрямку прийняття IRU в світові організації. Міжнародний Ромський Союз отримав консультативний статус в Економічній і Соціальній Раді ООН, а в 1979 році – статус неурядової організації в ООН, що інтерпретувалось як крок до визнання ромської нації [13]. В 1980 році був заснований Національний конгрес рома (НКК), який поряд з IRU став найвпливовішою міжнародною організацією рома, яка зосередила діяльність на визнанні рома в якості європейської нації та національної меншини.

На початку 80-х років на фоні визнання геноциду рома в роки Другої світової війни постало питання про визнання їх «національною меншиною» в країнах їх перебування [1]. Це питання стало предметом обговорення на третьому Конгресі в 1981 році в Німеччині. І в подальшому приєднання до Рамкової конвенції про національні меншини дозволило рома отримати статус «національної меншини» в Великобританії, Німеччині, Австрії Скандинавських країнах, Фінляндії а також в більшості Східноєвропейських країнах.

В 1990 році четвертий Конгрес, який проходив в Польщі, прийняв базову концепцію, щодо того, що рома є громадянами країн, в яких вони мешкають, хоча вже в цей час активно дискутувалось питання про запровадження етнічного паспорту рома, за аналогією з етнічними картам для споріднених народів, які приймали країни Східної Європи. Взагалі процес пошук місця для ромів в системі європейської інтеграції актуалізував поняття рома як *транскордонної національної меншини* [7]. Це поняття було використано на зустрічі в Остії під Римом в 1991 році [14]. Транскордонні соціально-політичні системи представляють собою конфігурації різних соціально-політичних порядків, які складаються із: діючих публічних інститутів; трансформованих інституціональних гібридів, утворених на місці ослаблених інститутів держав; мережевих асоціацій, які відбивають наявність нових центрів прийняття рішень; мережевих систем, які демонструють наявність соціального простору локального порядку. Прагнення ромів самовизначитися як *нація без території* виглядало для функціонуючих держав менш загрозливо в порівнянні із національними стратегіями таких бездержавних націй як баски, курди, татари та інші народи, які формували свій націоналізм в територіальній площині модерного періоду.

В 90-х роках дискусія продовжилась після представлення дискусійної роботу італійця Паоло Пьетросанти, члена трансрадикальної партії, який пропонував концептуально закріпити для подальшого політичного розвитку рома ідею «*нації без держави*» [18]. В подальшому автор був кооптований в керівництво Міжнародного Ромського Союзу.

Цей період пов'язаний з визнанням Міжнародного Ромського Союзу з боку міжнародних організацій. В 1993 році ООН надала Союзу статус міжнародної організації, що дозволило йому стати дорадчим комітетом при Економічній та соціальній раді ООН, а в 1997 році Союз отримав консультативний статус в ООН в категорії НПО, що відкривало для ромів нові можливості в процесах впровадження та лобювання їх інтересів. Але поворотними в процесі формування ромської національної ідеології стає п'ятий Конгрес в 2000 році в Празі, коли була прийнята «*Декларація нетериторіальної нації ромов*», яка вже була представлена як політичний проект [1].

Рома вперше визнавали себе не як національну меншину в межах окремих країн, а як *європейську націю* [24]. Нове керівництво організації акцентувало увагу на отриманні рівного державам місця в ООН, ЮНЕСКО та в європейських інституціях: РЄ та ЄС [1]. Штаб-квартира Міжнародного Ромського Союзу була переміщена з Парижу в Брюссель. Змінилась структура та функції Союзу, який став публічною інституцією що представляє ромську націю. Були сформовані *інституційні атрибути держави*: Парламентський союз (37 депутатів з 37 країн) який координує внутрішню та міжнародну політики; Комісаріат (виконавча влада) надає офіційні рекомендації різним органам Союзу або країнам; Верховний суд спостерігає за органами Союзу. Нові інституційні структури моделювали державні органи, які декларували виконання адміністративних управлінських, судових та політичних представницьких функцій. Але не маючи суверенної території прагнули розділити свій суверенітет з спектром інших рівнів та інститутів – національних, регіональних та міжнародних.

Цілком, підготовка п'ятого Конгресу продемонструвала зацікавленість світових політичних еліт в прискоренні процесу конструювання ромської нації. Найзначнішим донорами став фонд Сороса «Відкрите суспільство» та Світовий банк.

На початку нового тисячоліття діяльність Союзу була зосереджена на створенні нових міжнародних ромських організацій. Після шостого Конгресу, який відбувся в Ланчано в 2004 році розпочався інтенсивний процес створення комунікаційних площадок в Європі з метою надання голосу окремим громадам ромів для захисту в ЄС, Раді Європи, Організації по безпеці та співробітництву в Європі. Так при Парламентській асамблеї створили Загальноєвропейську ромську дорадчу установу, а в 2004 році під патронатом Ради Європи зареєстрували Європейський форум ромів та мандрівників (ERTF) в статусі дорадчого органу при Раді Європи через спеціального представника з питань рома [4]. Європейський форум ромів та мандрівників будучи загальноєвропейською асоціацією, об'єднав більше ніж 1500 національних організацій рома та пов'язав їх із Європейською комісією, Радою Європи, ОБСЄ та іншими міжнародними органами та організаціями. Почав також діяти Контактний пункт з питань ромів і сінти в рамках Бюро демократичних інститутів та прав людини Організації з безпеки та співробітництва у Європі. Його завданням стало викорінення дискримінації і забезпечення рівності можливостей для рома. З'явилися правозахисні структури: Європейський центр прав ромів, Європейський ромський інформаційний офіс [16].

В 2008 році створюється Європейська мережа ромських низових організацій (ERGO) в склад якої увійшли Форум європейської ромської молоді, Міжнародна молодіжна мережа рома, Міжнародна мережа ромських жінок та інші.

Громадянська та політична активність рома розглядалась в ЄС як умова для забезпечення «власних» інститутів, тому Рамкова програма ЄС по національним стратегіям інтеграції рома (NRIS) 2010 року, була спрямована на два рівні інтеграції: на національний та на наднаціональний [3]. В 2011 році прийняті ЄС «Рамки національних стратегій інтеграції ромів на період до 2020 року» запропонували національним державам принципи та завдання, які потрібно реалізувати, щоб досягти суттєвих результатів у покращенні становища ромів. Для координації цієї діяльності було створена не тільки загальна платформа – Європейська платформа інтеграції ромів, але і була в 2013 році акредитована спеціальна організація при Європейському парламенті – Всесвітня федерація рома. яка також отримала спеціальний консультативний статус при ЕКОСОС ООН, акредитацію при ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ. З таким статусом вона отримала можливість встановлювати зв'язки, створювати мережі і лобіювати держав членів ООН та їх урядів [25]. Крім того, за ініціативою ЄС та Всесвітнього банку декада 2005 – 2015 років була проголошена «Десятиліттям інтеграції рома» [2] Все це означало, що рома отримали прямий доступ до інститутів ЄС та до схем і програм фінансування ЄС.

Новий поштовх розбудови ромської нації був зроблений в 2008 році на сьомому Конгресі в Загребі коли прийняли «План дії по розбудові ромського націоналізму та представництва». І першим значним кроком в цьому напрямку став представлений в 2009 році «Ромський паспорт». Цей документ підтверджував приналежність особи до народу рома [20] Для реалізації цього проекту було створено центральний паспортний відділ, організовані філіали в 17 країнах світу, створено групи спеціалістів в сфері легалізації паспортної системи рома. А в 2015 році на дев'ятому Конгресі в Латвії був підписаний Меморандум, в якому передбачалось створення глобального механізму паспортизації ромів.

Зростання соціально-політичної активності рома обумовило формування «свого» інформаційного середовища, що було закріплено в 2003 році створенням Європейського інформаційного бюро по справам рома (ERIO) та віртуальної мережі рома (RVN) під координацією ERIO и IRU. Нові ромські ЗМІ прискорювали формування групової свідомості ромів та актуалізацію ідентичності національного типу.

Наступними кроками стають заходи, які надають можливість координувати та підтримувати єдину соціально-економічну програму World Roma в країнах, які стали партнерами Стратегії ЄС – 2020.

Ключовим моментом розробки національної стратегії ромів стає започаткування процесу конструювання історичного нарративу. Так, поряд зі розробленням завдань для Всесвітньої Федерації рома в напрямку системи взаємодії ромських центрів з омбудсменами світових та європейських країн, на дев'ятому Конгресі в 2015 році розпочалась розробка програми по меморіальній політиці та законодавче закріплення історичної пам'яті ромів [19].

Конструювання національної пам'яті ромів набуло аналогічних рис з процесами характерними для національних держав Європи та ЄС: визнання холокосту центральним нарративом історичної

пам'яті та формування державних інституцій з політики пам'яті. Так під егідою Ради Європи в контексті проекту по розробці загальноєвропейського навчального посібника були запропоновані «Інформаційні бюлетені з історії та культури ромів» [5] де була визнана версія про ромську історію як ланцюг з трьох Холокостів – в середньовіччі, в часи Другої світової війни та в епоху соціалізму. Доречі, тема компенсації за Холокост була одною з найбільш скандальних під час дискусій на всіх Конгресах. Поступово формується неоміфологічна концепція щодо ромів, як «вічної жертви» в світовій історії, як суб'єкт постійних переслідувань та геноциду. Як аналог інститутам пам'яті, які на початку XXI століття виникали в нових європейських національних державах, при Ромському національному конгресі виникає *спеціальний Європейський центр з вивчення антициганізму*. Концепція антициганізму закріплюється в суспільній думці як обов'язкова складова політичної історії ромів і цьому були присвячені навіть спеціальні слухання в Європарламенті.

Серед радикальних кроків подальшого розвитку управління та соціальної інтеграції ромів став проект Міжнародного Ромського Союзу 2018 року про створення *Національного банку рома*, завданням якого стало керування фінансами різних соціальних програм, залучення інвестицій та накопичення депозитів від окремих донорів для реалізації завдання організації [6]. Ромський Союз прагне отримати можливість керування в майбутньому власними пенсійним фондом, фінансувати будову ромських селищ на території країн ЄС

Насправді ідея циганської нації сприймається переважно як інструмент інтеграції дисперсних споріднених груп в умовах нових можливостей, що пропонує ЄС в межах просторової політики та політичної участі. Надання рома умов політичного представництва через інститути ЄС та ООН відкриває нові можливості для національних діаспоральних систем транскордонного типу.

Конструювання ромського націоналізму в умовах трансформації політичного простору ЄС відбувається поступово через формулювання ідеї нації дислокального характеру, визнання формату транскордонної національної меншини до формулювання концепту «нетериторіальної нації рома» та «держави рома без території».

В процесі створення інституційних атрибутів держави в Брюсселі рома отримали не тільки прямий доступ до інститутів ЄС та до схем і програм фінансування ЄС але і забезпечили умову політичної презентації групи на міжнародному рівні. Публічні атрибути держави, які протягом 50-и років створюються Міжнародним Ромським Союзом надають можливість говорити, що процес втілення формату нетериторіальної держави в міжнародну політичну практику.

Отже, якщо вимоги політичного визнання ромського націоналізму розглядати в контексті змін в характері глобальної політичної системи, то можна зазначити, що не тільки політичний простір став результатом реалізації політичних стратегій міжнародних акторів, але і сучасні національні стратегії набули інструментального характеру.

Незвичний характер претензій рома на закріпленій статус нетериторіальної нації з інституційними атрибутами держави при ЄС став можливим в умовах трансформації територіально-політичного простору ЄС, де процес просторового розвитку відбувається в напрямку обмеження політичного значення національних модерних систем та розширення повноважень локальних просторів та груп.

Бібліографічний снісок / References:

1. Acton T., Klimova I. The International Romani Union. An East European answer to West European questions? *Between Past and Future. The Roma of Central and Eastern Europe*. Hatfield: University of Hertfordshire Press, 2001. 157–226.
2. Annual Report 2005, European Commission, Decade for Roma Integration, 2005-2015. «Equality and elimination of discrimination»/ URL: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=1608&langId=en>, 24-03-2011. (accessed 10.03.2023).
3. European Commission, EU Framework Document for National Roma Inclusion Strategies up to 2020, COM 2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0173:FIN:EN:PDF>. (accessed 12.03.2023).
4. European Roma and Travellers Forum (ERTF) URL: <https://www.romaniarts.co.uk/european-roma-traveller-forum/> (accessed 10.03.2023).
5. Facts Sheets on Roma History and Roma Culture. Project «Education of Roma / Gypsy Children in Europe». – Council of Europe, DG IV Directorate of School, Out-of-School and Higher Education, 2004–2006. URL: <https://rm.coe.int/factsheets-on-romani-history-general-introduction/16808b18e9>. (accessed 15.03.2023).
6. Financial and social instrument of uniting community in the World. International roman union *Office of the president of IRU Normonds Rudevics*. URL: <http://iru2020.org/IRU-bank.pdf> (accessed 05.04.2023).

7. Gheorghe N., Acton T. Citizens of the world and nowhere: Minority, ethnic and human rights for Roma. Guy W. (ed.): *Between Past and Future: the Roma of Central and Eastern Europe*. Hatfield: University of Hertfordshire Press, 2001, P. 54-70
8. Horowitz D. A Democratic South Africa?: Constitutional Engineering in a Divided Society. Published by University of California Press. 1991. 295 p.
9. Horsman M., Marshall A. After the Nation-State: Citizens, Tribalism and the New World Disorder. London: Harper Collins, 1994. 298 p.
10. Institutionalisation and Emancipation compiled by the editors. Project education of Roma children in Europe URL: https://www.coe.int/t/dg4/education/roma/Source/FS/6.2_emancipation.pdf (accessed 10.04.2023).
11. Kenrick D. S. The World Romani Congress. *Journal of the Gypsy Lore Society*, 1971. III Ser., Vol. L, 3: URL: <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/serial?id=jgypsylore> (accessed 10.04.2023).
12. Liegeois J.-P. Roma, Gypsies, Travellers. Strasbourg: Council of Europe, 1994. 323 p.
13. Marushiakova E. The Roma – a Nation without a State? Historical Background and Contemporary Tendencies. *Nationalismus Across the Globe: An overview of the nationalism of state endowed and stateless nations*. Burszta W., Kamusella T., Wojciechowski S. (Eds.) Poznan: School of Humanities and Journalism, 2005, 433-455.
14. Marushiakova E., Popov V. The Roma – a Nation without a State? Historical Background and Contemporary Tendencies. Bernhard Streck (Hg.): Segmentation und Komplementarität. *Organisatorische, ökonomische und kulturelle Aspekte der Interaktion von Nomaden und Sesshaften*. Beiträge der Kolloquia am 25.10.2002 und 27.06.2003. Halle 2004 S. 71–100
15. Nazerali S. The Roma and Democracy: A Nation without a State. In: Okwui Enwezor, Carlos Basualdo, Ute Meta Bauer, Susanne Ghez, Sarat Maharaj, Mark Nash, Octavio Zaya (ed.): *Democracy Unrealized. Documenta11_Platform1*. Hatje Cantz Verlag, Ostfildern-Ruit. 2002, pp. 133-149.
16. OSCE Office For Democratic Institutions and Human Rights Roma and Sinti / URL: <https://www.osce.org/odihr/roma-and-sinti> (accessed 10.03.2023).
17. Paasi A. A Borderless World. Is it Only Rhetoric or will Boundaries Disappear in the Globalizing World? *Politische Geographie. Handlungsorientierte Ansätze und Critical Geopolitics / P. Reuber, G. Wolkersdorfer (Eds.) Heidelberger Geographische Arbeiten*. 2001. P. 133–145.
18. Pietrosanti P. Project for a non-territorial republic of the Roma nation. Manuscript. 1997.
19. Congress of IRU 9 th in Riga, Latvia. Memorandum. International roman union Office of the president of IRU Normonds Rudevics. URL: <http://iru2020.org/#memorandum>
20. Roma Passport. Additional ID document (not valid for travel) URL: <http://iru2020.org/#passport>
21. Schmitter Ph. If the Nation-State Were to Wither Away in Europe, What Might Replace It? The Future of the Nation-State: Essays on Cultural Pluralism and Political Integration, ed. Sverker Gustavsson and Leif Lewin. London: Routledge, 1996, pp. 212-213.
22. Schmitter Ph. Reflections on 'transitology' – Before and After. D. M. Brinks, M. Leiras and S. Mainwaring (eds), Reflections on uneven democracies : the legacy of Guillermo O'Donnell, Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2014, pp. 71-86
23. Spruyt H. The Sovereign State and Its Competitors: An Analysis of Systems Change. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1994. 288 p.
24. Thomas A., Klimova I. The International Romani Union: An East European answer to West European questions??. Guy, Will (ed.), *Between Past and Future: the Roma of Central and Eastern Europe*. Great Britain: University of Hertfordshire Press, 2001. 429 p.
25. World Roma Federation. URL: <https://www.wrf-gov.org> (accessed 10.03.2023).

Koch S. V. National Movements of the Postmodern Era (the project of extra-territorial self-determination of the Roma people)

The transformation of the world political system in the postmodern era, which is primarily manifested in the process of polymorphization of actors of socio-political interaction, necessitates the creation of a new filter for describing the practices of political participation, representation and self-determination. Changes are also taking place in the content and conceptual understanding of the key concepts of political existence: "nation" and "state".

The article notes that the modern political process does not absolutize the relationship between the state and the nation, nor their territoriality. Both phenomena have gained conceptual freedom and demonstrated autonomous development in the form of: non-state nations; states that are rethinking their national development program; nations that have "grown" beyond the territories of their states; states that do not control their territories; dislocated nations of the diaspora (network) type, etc.

A condition for revising the conceptual content of the concept of "nation" and forming a new format of the international system is the recognition of the active role of dispersed ethno-cultural systems and local minority social structures. At the regional, national, and global levels, many parallel places of governance

and forms of representation have emerged that enable such groups to build representative socio-political systems that are alternative to the functions of the territorial state.

Among the dispersed groups based on ethnic identity that seek political recognition and representation but do not demand territorial self-determination are the Roma. The unusual nature of the Roma's claims to the status of a non-territorial nation has become possible in the context of the transformation of the EU's territorial and political space, where the process of spatial development is moving towards limiting the political significance of national modern systems and empowering local spaces and groups.

The article shows the process of civic emancipation of the Roma in the context of the ongoing integration of European countries, which allowed to use the advantages of the EU space to form the administrative, political, social and financial governance of the Roma. This process demonstrates the transformation of a cross-border national minority into a national network-type system that has proper representation in the UN and the EU.

Keywords: *political space, spatial development of the EU, local groups, Roma ethnic minority, Roma nationalism, cross-border nation, International Roma Committee, ethnic lobbying.*